

ВЛАДИМИР ГЕОРГИЕВ И БЪЛГАРСКАТА ЕТИМОЛОГИЯ

ХРИСТИНА ДЕЙКОВА

ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. Л. АНДРЕЙЧИН“ ПРИ БАН
hristina.deykova@gmail.com

VLADIMIR GEORGIEV AND BULGARIAN ETYMOLOGY

HRISTINA DEYKOVA

INSTITUTE FOR BULGARIAN LANGUAGE *PROF. L. ANDREYCHIN*
BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCE
hristina.deykova@gmail.com

The article discusses the contribution of academician Vladimir Georgiev to the development of Bulgarian etymology. In 1952 Vladimir Georgiev pioneered a new stage in the development of Bulgarian etymology with the foundation of a dedicated department at the Institute for Bulgarian Language of the Bulgarian Academy of Sciences, one of whose main tasks was the creation of a new etymological dictionary of the Bulgarian language. A special place in the paper is devoted to two works by the scholar (1958, 1960) which laid out the general principles related to the etymological study of the Bulgarian vocabulary. The author points out the methodological significance of the approaches to etymologization of Bulgarian words of substrate and Balkan origin proposed by Vl. Georgiev, along with contamination as a possible approach to explaining the etymology of difficult words. These principles and some of Georgiev's scientific discoveries were based both on the conception of the Bulgarian Etymological Dictionary and on specific etymological interpretations. For more than 30 years Vladimir Georgiev managed to build and prepare a team of researchers known abroad as the scholars from Georgiev's Etymological School.

Ключови думи: Vladimir Georgiev, Bulgarian etymology, Bulgarian Etymological Dictionary, Georgiev's etymological school

Ако името на бележития български езиковед акад. Стефан Младенов се свързва с първия етап от развитието на българската етимология, когато етимологичните изследвания у нас са поставени на здрави научни основи, то името на акад. Владимир Георгиев е свързано с нов етап от развоя на тази научна област и с нейните безспорни постижения. Неговото начало е през 1952 г., когато в Института за български език е създадено специално научно звено, утвърдило се през годините като национален изследователски център за проучване на българската лексика откъм произход. Получил солидно класическо образование, даровитият ученик продължава делото

на своя учител по общо и индоевропейско езиковедство и в духа на своето време значително допринася за обогатяване на постигнатото от него в областта на българската етимология. Във връзка с честването на 75-годишнината от рождението на Ст. Младенов Вл. Георгиев определя неговия „Етимологически и правописен речник на българския книжовен език“, издаден през 1941 г. (Младенов/Mladenov 1941), като най-значителния труд от последния период на научната му дейност, който, „като пръв опит от този род изследвания върху нашия език, представя значително постижение на българското езиковедство и бележи нов етап в развоя на проучванията върху етимологията на нашия език“ (Георгиев/Georgiev 1957: 9–10). Малко известен е фактът, който Вл. Георгиев споделя на същото място във връзка с неподходящото съчетаване на етимологически с правописен речник (по „комерчески“ издателски съображения), че той самият е „донякъде виновник за написването на този речник“ и дори е водил преговорите по издаването му. Веднага след издаването на речника той публикува и рецензия за него в сп. „Просвета“ (Георгиев/Georgiev 1941). И ако Ст. Младенов е бил най-подготвеният езиковед у нас, който е можел да състави етимологичен речник на българския език (по думите на Георгиев), то самият Вл. Георгиев е най-подготвеният български езиковед компаративист от средата на миналия век (а няма да бъде пресилено, ако кажем и до днес), който съвсем естествено доразвива делото на своя знаменит учител.

Владимир Георгиев започва своята научна кариера на индоевропейист и изследовател на древните езици на Балканския полуостров, Източното Средиземноморие и Мала Азия през 30-те години на миналия век, когато индоевропейското езиковедство се намира в своя трети етап, чието начало е положено с разчитането на хетския език (от чеха Бедржих Хрозни през 1915–1917 г.) и утвърждаването на ларингалната теория (през 1927 г. Йежи Курилович открива тези звукове в хетския език). По това време се заражда и пражкият структурализъм. Въпреки че превес в лингвистичните разработки на пражките функционалисти заема синхронният метод на изследване на езиковата система и структура (в противовес на наложилата се младограматическа историческа школа), от изключително методологическо значение за езиковедството е тяхната теза, че диахронното изследване на езика трябва също да изхожда от идеите за системност и функция на езика, защото без отчитането на тези понятия то би било непълно.¹ През 1926 г. Кр. Сандфелд издава своя труд „Балканско езиковедство (Проблеми и резултати)“ (на датски)/Linguistique balkanique (Problèmes et résultats) (на френски през 1930 г.), а през 1928 г. О. Н. Трубецкой предлага термина Sprachbund, като Трубецкой и Р. Якобсон създават теорията за езиковия съюз. Балканското езиковедство се оформя като самостоятелна езиковедска дисциплина. През 20-те години на XX в. се заражда и италианската школа на неолингвистите, които разработват теорията за езиковите контакти – суперстрат, адстрат (учението за субстрата е създадено през XIX в. от Асколи), и отдават голямо значение на процеса на заемането.

И ако се върнем отново към индоевропейското езикознание, краят на 20-те и 30-те години на XX в. е времето на Й. Курилович и Е. Бенвенист – новаторите, които в духа на времето, белязан основно от структурализма, осъзнават, че традиционните методи на сравнително-историческото езикознание са вече недостатъчни и се нуждаят от преосмисляне и обогатяване с нови подходи (вж. по-подробно Михайлова/Mihaylova 2014). Едва ли е случайно, че именно в такъв научен контекст се появява и първата работа на младия Вл. Георгиев за индоевропейските гутурали, в която по смел и категоричен начин се отхвърля традиционното деление на индоевропейските езици на „кентум“ и „сатем“ езици, като се изхожда от новаторската постановка за два, а не три реда гутурални съгласни – велари и лабиовелари. Тази негова концепция има пряко отражение върху етимологията на славянските думи, както авторът сам нееднократно отбелязва в свои публикации от 1952 г. насам по повод на новоизлезлите по онова време етимологични речници на руския език на М. Фасмер, на чешкия език на Холуб-Копечни и на полския език на Фр. Славски, които все още, макар и с известни колебания в конкретни случаи, се придържат към традиционната теория при етимологизуването на славянски думи. От друга страна, не други, а именно някои бъдещи автори на етимологични речници (на чешкия език и на староиндийския), като В. Махек (през 1938 г.) и М. Майерхофер (през 1952 г.), пишат положителни отзиви за това първо изследване на българския учен. Самият Вл. Георгиев е убеден, че „едно от важните условия за съставяне на етимологически речник е проверката на принципните положения и премахването на недостатъците на сравнително-историческия метод“ (Георгиев/Georgiev 1952). Само учен, който е овладял до съвършенство този метод, може да си позволи да ревизира общоприетите дотогава постановки.

Научните занимания на Вл. Георгиев до 1952 г. не са пряко свързани с българската етимология, но по това време изследователят публикува и някои етимологични статии, в които се обяснява произходът на гръцки и латински думи (някои в сравнение със старобългарски).² През този период той прави смели открития в областта на старите езици на Балканския полуостров и Средиземноморието, които му отреждат видно място в световната елинистика и индоевропеистика. Откриването на пеласгийския, или т.нар. „език на Георгиев“, и теорията му за етруския език, който той смята за индоевропейски език (продължител на хетския), са резултат не само от огромната му филологическа ерудиция и евристичен дух, но и от новия начин, по който прилага сравнително-историческия метод. Той се опитва да търси и намира определени звукови и словообразователни закономерности не изолирано, а системно (доколкото езиковите факти позволяват), като върви от добре познатото към по-малко познатото, отчитайки както дивергентните, така и конвергентните процеси в развоя на езиците. През този период се заражда и интересът му към езика на траките, изучаването на който е от огромно значение както за българския език (и в частност за

българската етимология) и балканското езикознание, така и за индоевропейското езикознание. Описаните накратко нови подходи на изследване, съчетани с етимологичен анализ и с някои други методологични процедури, Вл. Георгиев прилага и по-нататък при цялостното проучване на тракийския език и отношението му към дако-мизийския и други палеобалкански езици.

Ако се спираме на всичко това, то е за да очертаем причините, поради които Вл. Георгиев полага началото на създаването на нов етимологичен речник на българския език, при това само 10 години след първия речник на Ст. Младенов. В контекста на новите научни течения и откритията в индоевропеистиката редица от етимологиите на Ст. Младенов се нуждаят от критична оценка и ревизия. Още повече че след застоя в страните от Източния блок поради наложилото се в СССР учение на Мар през 1950 г. сравнително-историческото езикознание е реабилитирано, вследствие на което започва период на разцвет за славянската етимологична лексикография. Това съвпада и с излизането от печат в Германия през периода 1950–1952 г. на първите седем свезки на етимологичния речник на руския език на М. Фасмер. Година преди това, през 1949 г., изненадващо е отпечатан посмъртно и последният, трети том от етимологичния речник на руския език на А. Г. Преображенски, чиито първи два тома излизат през далечната 1914 г. В отговор на призива на Л. А. Булаховски за възобновяване на етимологичните изследвания след отхвърлянето на маризма през 1952 г. излиза и новият етимологичен речник на чешкия език на Холуб и Копечни. От същата 1952 г. Фр. Славски започва да издава своя етимологичен речник на полския език.

През 1951 г. Владимир Георгиев поема ръководството на Института за български език при БАН, а от 1952 г. оглавява и новосформираната Секция за общо и балканско езикознание с класически и нови езици (преименувана малко по-късно в Секция за общо, индоевропейско и балканско езикознание с класически и нови езици, а от 1989 г., след смъртта на учения – в Секция за българска етимология) – факт, с който по спомените на проф. П. Асенова той много се е гордеел. Това е най-рано създаденият балканистичен център, макар и малък по състав, който по нейните думи е „огледало за научната прозорливост на Владимир Георгиев, на способността му да предвиди перспективността на балканското езикознание“ (Асенова/Asenova 1990: 67–68). Една от основните задачи на Секцията е изработването на новия „Български етимологичен речник“ (по-нататък БЕР). През първите години от създаването на Секцията в нея се извършва и огромна научна работа в областта на сравнително-историческото и балканското езикознание, палеобалканската и българската ономастика. За проучването на българската топонимия се привличат много външни сътрудници. Годишно се планират и отчитат между 10 и 15 индивидуални проекта в тези научни направления, включително индивидуалните трудове на Вл. Георгиев в областта на индоевропейското и славянското езикознание и палеобал-

канистиката. Външни сътрудници са привлечени и за едновременното изготвяне на редица двуезични речници „в помощ при теоретически и практически занимания“ – немско-български, английско-български, френско-български, гръцко-български и българско-гръцки, българско-румънски и турско-български речник. Всичко това говори за изключителния научен и организационен размах на акад. Георгиев³, който цели да подготви кадри и да създаде подходяща научна среда⁴ за изработване на колективния нов етимологичен речник. От архивите на Секцията научаваме, че първоначалното намерение е било той да бъде тритомен, но с нарастването на материала, особено диалектния, речникът постепенно се превръща в многотомен.

Подготвителната работа продължава до 1956 г., а от началото на 1957 г. започва съставителската дейност, като под ръководството на акад. Вл. Георгиев върху речника работят само трима сътрудници – Йордан Заимов, Иван Гълъбов и Стефан Илчев. Технически сътрудник е Елена Машалова, която извършва най-голямата работа по ексцерпиране на материал и съставяне на архивите в Секцията. През 1959 г. е привлечена Мария Филипова-Байрова, а от 1960 г. – Кирил Костов. Двата ексцерпират материали и анотират етимологични приноси от чужди периодични издания – на френски и немски език. Още от самото начало работата е организирана така, че съществена част от нея заемат колективните обсъждания на предварително подготвения от Й. Заимов и Ив. Гълъбов материал за речника. По думите на акад. Георгиев „работата е до такава степен колективна, че при много нови етимологии е почти невъзможно да се определи кой е авторът, тъй като всеки един от членовете на колектива е допринесъл нещо за установяването им“ (Георгиев/Georgiev 1960: 9).⁵ Често на тези обсъждания са канени и гостуващи в България чуждестранни учени.⁶ На сътрудниците в Секцията под ръководството на акад. Георгиев са възлагани и индивидуални работи, пряко свързани с изработването на речника. М. Филипова-Байрова изследва гръцките заемки в българския език, К. Костов работи върху граматика на циганския език в България и върху немските заемки. В рамките на Секцията е планирана и осъществена и работата на Ив. Гълъбов за члена в българския и румънския език. Резултатите от тези проучвания се ползват и до днес от колектива на речника.

Научнопрограмен характер има издадената през 1958 г. монография на Вл. Георгиев „Въпроси на българската етимология“, в която той излага принципни въпроси на етимологичното проучване на българската лексика през този втори етап. В нея авторът прави констатацията, „че работата в областта на българската етимология е най-изостанала в сравнение с това, което е извършено за другите славянски езици“ (Георгиев/Georgiev 1958a: 5). Според неговата равностметка до онзи момент са установени: 1) родството на почти всички думи в българския език, които имат явна фонетична или семантична близост с думи от другите славянски езици; 2) произходът на почти всички заемки от езици, с които българският език е имал досег (руски, гръцки, турски, румънски и пр.), и то на ония думи, чиято фоне-

тична и семантична близост е очевидна. Това, което предстои, акад. Георгиев определя като една *значително по-трудна задача*, свързана с установяване произхода на такива думи от българската лексика, които показват *някакви особености* във фонетично, словообразователно или семантично отношение, тъй че тяхното родство с думи от други езици не личи така добре. Като основа за проучване на българската лексика Вл. Георгиев посочва четири големи дяла български думи според техния произход: 1) наследени славянски думи; 2) думи от балканския субстрат; 3) по-късни заемки: а) заемки от езиците, с които българският е бил в някакъв непосредствен досег, т.е. балканските заемки, и б) интернационални („културни“) думи (Георгиев/Georgiev 1958a: 5–6). В следващата си монография, озаглавена „Българска етимология и ономастика“ (1960 г.), той обвързва бъдещите етимологични изследвания на българския език със започналото в Института за български език под ръководството на проф. Ст. Стойков задълбочено проучване на българските диалекти и поставя като една от главните задачи на специалистите в областта на българската етимология изучаването на домашните думи, които във фонетично, словообразователно или семантично отношение нямат точни съответствия в другите славянски езици, както и на многобройните заемки, чийто произход до онзи момент все още не е напълно изяснен (Георгиев/Georgiev 1960: 15–16).

Принципните положения на българската етимология, изложени в тези две монографии, са основа при изработването на новия етимологичен речник. Тук се подчертава ролята на диалектната лексика при етимологизуването на думи от славянски произход, защото „българската лексика има още какво да прибави към славянската или да получи осветление от нея“ (Георгиев/Georgiev 1958a: 7 и 57). Изтъква се, че „основното положение за етимологическия речник на нашия език е: да се проучи историята на думата преди всичко в рамките на българския език и тогава да се търсят по-далечни съответствия, и то преди всичко в славянските, а сетне и в балканските езици“. По този повод е отбелязана острата липса тогава на диалектен речник и атлас⁷, както и на исторически речник на българския език. Макар че основно положение за всеки етимологичен речник на славянски език е да не се прекрочва границата на праславянски, в редица случаи това според Вл. Георгиев е абсолютно необходимо (например при етимологиите на субстратната лексика в българския език и в други случаи, които налагат отчитането на сравнителната фонетика на индоевропейския език). Мнението на автора е, че пълният етимологичен речник би трябвало да включва и собствени имена, особено тези, в основата на които лежи изчезнало нарицателно име (Георгиев/Georgiev 1958a: 57–59). Всички тези принципни положения залягат в концепцията на БЕР. В двете монографии са включени множество конкретни примери на нови етимологии, по-голямата част от които са влезли в речника. Някои от етимологиите на Вл. Георгиев обаче не са приети и са поправени в речника, както и в индивидуални разработки на следващото поколение етимолози. По този повод

той заявява, че „при оскъден материал, когато историята на езика или на думите все още е слабо проучена, един опит за обяснение на някаква етимологично неясна дума може да се струва на едни по-вероятен, на други малко убедителен. Не е рядко явление наличието на няколко почти еднакво възможни етимологии за една и съща дума. *Все пак всеки сериозен опит в тая област, макар и да не може да се смята, че е разрешил окончателно даден въпрос, води по-близо до крайната цел – окончателно изясняване на произхода и родството на българската лексика* (курсивът мой – Хр. Д.)“. Той дори дава конкретни примери за това как след обсъждане с колеги е изоставял своя първоначална хипотеза в полза на друго, по-убедително обяснение (напр. за прилаг. *рида* в съчет. *рида вода*, за диал. *гмѹца* ‘буца’ или за глагола *онѹдя*) (Георгиев/Georgiev 1958a: 57–58). Трябва да споменем и контаминацията като принцип на етимологичното изследване, прилаган в немалка степен от Вл. Георгиев при установяване етимологията на думи, при които фонематичните закони не могат да дадат обяснение.⁸ Той често е упрекван за твърде широкото прилагане на този принцип при обяснението на етимологично трудни думи и не всички негови етимологии, заложили на този принцип, са залегнали в БЕР, напр. обяснението чрез контаминация на *бѹча* (вж. *бѹча*¹ в БЕР/BER 1: 94) е включено, но това на *дрѹсам* (вж. под *дрѹс* в БЕР/BER 1: 434) не е прието. Тук ние трябва да оценим смисъла на предлагания от него принцип в по-общ методологичен план като възможен подход за обяснение на етимологично неясни думи.

От голямо значение за българската етимология са и опитите на Вл. Георгиев да обясни някои трудни български думи като наследени от тракийския субстрат (Георгиев/Georgiev 1958a: 35–46). Авторът изтъква, че това е най-слабо проучената област, тъй като тракийският е съвсем слабо познат. В това отношение той подхожда внимателно, като разделя сигурните от съвсем хипотетичните тракийски етимологии, предложени само въз основа на фонетични особености, тъй като не са засвидетелствани нито тракийската дума, нито съответна албанска или румънска дума. От по-вероятните тракийски етимологии ще споменем само *кàтерица* и *катèря се*, тъй като до този момент друго обяснение на тези думи не е намерено и обяснението на Вл. Георгиев е залегнало в БЕР (БЕР/BER 2: 271–272). Специално място отделя и на балканската лексика в българския език, като изтъква, че у Младенов се забелязва неоснователно подценяване „на приноса на някои съседни езици, особено на румънски и албански в нашата лексика“ (Георгиев/Georgiev 1958a: 49). Повечето от примерите, които Вл. Георгиев дава, са в плана на научната дискусия с Младенов: *бар(ѹ)з*, *бàр-дзав* и *бàрзав* (от албански), *кèкав* (от албански), *палàвра* (от румънски или албански), *паѹн* (от румънски), *сапѹн* (от балканоромански = румънски), *сѹма* (от румънски) и др. Разбира се, и в тази част има някои обяснения, които по-късно са ревизирани, като напр. *хòкам*, *хѹкна*, *хѹквам*⁹ и др. Вл. Георгиев обръща внимание и на друг съществен за етимологичната прак-

тика в БЕР проблем, свързан с множествените контакти на балканските езици.¹⁰ Той изтъква трудностите при определяне на взаимните отношения в лексиката на балканските езици, като ги илюстрира с думата *zèga* (Георгиев/Georgiev 1960: 12–13).

Всички тези принципни положения намират своето конкретно приложение в подготвяния „Български етимологичен речник“. През 1962 г. е отпечатана първата свезка, за която излизат 24 рецензии у нас и предимно в чужбина, което говори за огромния интерес на научната общност към него.¹¹ До 25–26 свезка (т. III) излизат десетки други рецензии от български, немски, румънски, руски, чешки, словашки, френски и други учени. Новият БЕР има свой специфичен научен облик, определен безспорно от неговия инициатор и първи главен редактор, и се приближава в голяма степен до „идеала“ за етимологичен речник, определен през 1959 г. от Кипарски (вж. Дейкова/Dejkova 2017: 171). Той се отличава от останалите етимологични речници на славянските езици с това, че цели да обхване максимално широка част от българския словен имот, като отделя особено внимание на диалектната лексика. В него се прокарва теорията на Вл. Георгиев за праславянския акавизъм (липсата на гласна *o* в праславянски и наличие на корелация кратко *ǫ* – дълго *ā*)¹², отчитат се концепцията му за индоевропейските гутурали и принципните положения, свързани с наличието на субстратна лексика, като се предлагат конкретни тракийски и дакомизийски етимологии. В първите свезки на някои места като индоевропейски съответствия се привеждат дори пеласгийски форми (при тях все още езикът е изписан в кавички, вж. напр. статиите за *блѣкам* и *брей* в БЕР I: 57, 76). В речника се отразяват резултатите от новаторското изследване на Вл. Георгиев в областта на славянската диахронна морфология, в което той за пръв път в българското езикознание прилага системно-структурен подход в диахронно изследване за произхода на славянските именни флексии (напр. при обяснението на форми като: *ка̀мен*, *ка̀мик*, *ка̀мък*, *крѣмен*, *крѣмик*, *крѣмък* и под.¹³ Ученият има значителен принос за обяснението на падежни форми при имената и на глаголни форми, за изясняване на произхода на славянски именни и глаголни флексии и морфемии (Георгиев/Georgiev 1968, 1970a, 1971, 1973 и др.). Занимавал се е и с произхода на „частиците“ *-z*, *-ze/-u*, *-e/-u* при личните и показателните местоимения (Георгиев/Georgiev 1970б).

От началото на 50-те години до смъртта си през 1986 г., за времето на подготвителната работа по новия „Български етимологичен речник“ и на изработването на първите три тома и част от четвърти том до думата *нас*¹, акад. Вл. Георгиев успява да събере и подготви екип от изследователи, станали известни в чужбина като учените от *Георгиевската етимологична школа*. Към първоначалните съставители на речника – Владимир Георгиев, Йордан Заимов, Иван Гълъбов и Стефан Илчев, от 1969 г. постепенно се присъединяват за по-кратък или по-дълъг период от време млади изследователи като Момчил Чалъков, Тодор Ат. Тодоров, Димитрина Михайло-

ва, Йордан Н. Иванов, Мария Рачева, Уте Дукова, Лиляна Димитрова-Тодорова, Васил Анастасов, Георги Риков, Олга Младенова – преки ученици на акад. Вл. Георгиев и възпитаници на Георгиевската етимологична школа. С разширяването на авторския колектив от втория том нататък в речника все по-широко се представя диалектната лексика и значително се увеличава обемът на етимологичната част и на библиографския апарат на речниковите статии. В периода до 1986 г. Секцията за българска етимология при Института за български език под ръководството на акад. Вл. Георгиев се оформя като единствения научноизследователски център в страната, в който *системно* се разработва сложната проблематика на възникването на думите и формите в българския език. През този период се извършват и многобройни по-частни и по-обща етимологични изследвания, насочени към произхода на наследени славянски думи¹⁴, стари тюркски заемки и прабългарски думи в българския език¹⁵, заемки от съседните балкански езици (гръцки, турски, румънски, албански)¹⁶, международни културни заемки.¹⁷ Успоредно с етимологичното проучване на апелативна лексика се извършват и интензивни етимологични проучвания на проприална лексика от субстратен, старинен славянски, тюркски/прабългарски и по-късен балкански произход (предимно в областта на топонимията и антропонимията). Ономастичната етимология спомага за разкриване на изчезнали апелативи в българския език, които се явяват материал за българския речник.¹⁸

След смъртта на акад. Вл. Георгиев през 1986 г. до днес изследванията в областта на българската етимология продължават да се извършват основно в утвърдилата се вече Секция за българска етимология на Института за български език при БАН. Усилията на възпитаниците на Георгиевската етимологична школа, натрупали немалък теоретичен и практически опит, както и на следващото поколение етимолози – техни ученици, са насочени основно към изработване на по-нататъшните тонове на БЕР, като едновременно с това се извършват по-частни и по-обща етимологични изследвания.¹⁹ Въпреки огромните трудности, свързани най-вече с непрекъснато намаляващия през годините научен състав на Секцията, през 2017 г. година беше издаден поредният VIII том на БЕР, включващ думи до края на буква *ф*-. Оставаме с надеждата, че голямото дело на Владимир Георгиев ще има щастлива съдба и въпреки всички трудности ще бъде завършено.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

¹ За отношението на Вл. Георгиев към това ново за онзи период лингвистично направление сравни неговия отговор на въпроса: Что нового внесла структурная лингвистика в историческое и сравнительно-историческое изучение славянских языков? на IV Международен конгрес на славистите в Москва през 1958 г. – „... Сравнительно-исторический метод дает возможность установить изменения в истории языка, раскрыть закономерности его развития, но он обычно не объясняет причины, которые вызывают эти изменения. Изучение структуры (системы)

языка позволяет раскрыть эти причины. Сравнительно-историческое и структуральное изучение языка не исключают друг друга, а взаимно дополняют и способствуют более целостному пониманию языковых явлений...“ (Георгиев/Georgiev 1958б).

² Вж. Библиография на трудовете на акад. Вл. Георгиев до 1980 г. (Машалова/Mashalova 1980).

³ Да припомним, че по това време той е също така ректор на Софийския университет (от 1951 г. до 1956 г.) и ръководител на Катедрата по общо и индоевропейско езиковедство (от 1948 г. до 1974 г.).

⁴ Тук можем да споменем и ръководените от акад. Георгиев редовни семинари по индоевропейско езиковедство за преподаватели, докторанти и студенти, провеждани в Софийския университет, където задължително присъстват и колегите му от Института за български език.

⁵ Традицията на колективните обсъждания продължава и до днес, макар че от втория том нататък авторските дялове на съставителите на речника са вече ясно разграничени.

⁶ Тук е необходимо да се отбележи специално плодотворното сътрудничество на проф. Роже Бернар, който не само участва в обсъждания на речникови статии, но и от началото на работата върху речника изпраща над 4000 фиша с ценни бележки, поправки и добавки (до думата *мъртвило*).

⁷ Днес тази липса е вече наполовина запълнена, тъй като Българският диалектен атлас е вече изработен и издаден.

⁸ На този въпрос по-късно Вл. Георгиев посвещава и специална статия, където дефинира лексикалната контаминация като „частично фонематично преобразуване на една дума по друга, когато двете стоят в някаква асоциативна връзка“ (Георгиев/Georgiev 1978: 189).

⁹ Вж. напр. Тодоров/Todorov 1994: 23–31, където се отхвърля балканският (тракийският или албанският) произход, предложен от Вл. Георгиев, и се приема, че думите са от звукоподражателен произход, в единство с по-ранните етимологии на Младенов.

¹⁰ Множествените контакти на българския език с другите езици на Балканския полуостров се обсъждат например в наскоро излязлата книга на Хр. Дейкова, в която се изследват румънски глаголни заемки в говора на Ново село, Видинско (вж. Дейкова/Dejkova 2016).

¹¹ Ще си позволим да цитираме тук откъси от рецензии на първата свезка на двама изтъкнати славянски етимолози. Фр. Славски пише: „... Голяма стойност има също даването на производните от основната дума, което образува една от главните части на речниковите статии. Този материал има значение за проучването на българското словотворство. Той дава също така добра представа за продуктивността на отделните думи... Основният морфологичен анализ и преди всичко новият богат диалектен и исторически материал, запазен от многовековната история на българския език, осигуряват на речника трайно място в науката. Несъмнено речникът е огромна крачка напред в проучванията на българското и славянското езиково богатство“. В своята рецензия Е. Хавлова отбелязва, че след старобългарските съответствия „се посочват всички сродни български думи. В това посочване на българските думи виждам едно от главните предимства на речника: става дума не само че са събрани всички думи от книжовния език, говорим и писмен, с посочване на стилистичната употреба и значението, но, както казах по-го-

ре, и богат диалектен материал... Друго важно качество на речника е етимологичната част на статията, която е изградена след внимателна преценка на отделните приноси... Засега може да се каже, че с новия български етимологичен речник славистиката добива не само едно добро, солидно етимологично помагало, но получава и нов тласък за етимологични проучвания“ (за библиографските данни вж. Библиография II в БЕР/BER 4, 1995: 95).

¹² Вж. Георгиев/Georgiev 1964.

¹³ Вж. Георгиев/Georgiev 1969. Методологията на системно-структурната диахронна морфология се прилага по-късно в монографичния труд на Т. Ат. Тодоров, посветен на старобългарското анафорично местоимение и неговите новобългарски застъпници. На базата на формулираните от Вл. Георгиев принципи на славянската диахронна морфология Тодоров разработва системно-структурен диахронен метод, съобразен със спецификата на изследвания морфологичен обект, като по този начин обогатява с нови положения методологията на Вл. Георгиев (вж. Тодоров/Todogov 2002).

¹⁴ Вж. изследванията на В. Анастасов, Л. Димитрова-Тодорова, У. Дукова, Д. Михайлова, О. Младенова, М. Рачева, Г. Риков, Т. Ат. Тодоров и др. в Библиография II (БЕР/BER 4, 1995).

¹⁵ Вж. по тази тема обзорните публикации на М. Москов „Българо-тюркски езикови контакти (езикови остатъци, състояние, проблеми)“, сп. „Съпоставително езикознание“, VI, 1981, № 3–5, с. 80–104, и на Б. Симеонов „Прабългарската съставка на нашия език“ в Помагало по българска лексикология, София, 1979, с. 130–137, както и публикации по темата на Ив. Дуриданов, М. Рачева и др., за които вж. Библиография II (БЕР/BER 4, 1995).

¹⁶ Тук трябва да се споменат на първо място монографичните изследвания на М. Филипова-Байрова за гръцките заемки, на Хр. Дзидзилис за фонетичните проблеми при етимологизиране на гръцки заемки в българския език (преработен вариант на дисертация, изработена под научното ръководство на акад. Вл. Георгиев и защитена в София през 1985 г.), както и дисертацията на О. Младенова „Структурно-семантични и фразеологични успоредици между българския и румънския език“, написана под ръководството на акад. Вл. Георгиев и защитена през 1981 г. За тези и многобройните по-частни етимологични изследвания върху заемките от балкански езици в българския език на Т. Ат. Тодоров, М. Рачева, Л. Димитрова-Тодорова, У. Дукова, О. Младенова и др. вж. Библиография I (БЕР/BER 1, 1971) Библиография II (БЕР/BER 4, 1995) и Библиография III (БЕР/BER 7, 2010). Тук трябва да се спомене и дисертацията на М. Рачева „Заемки от арабски произход в български език. Проблеми на етимологичното проучване“, изработена под научното ръководство на акад. Вл. Георгиев и защитена през 1984 г. (посочваме я тук поради османотурското посредничество на голяма част от арабските заемки в българския език).

¹⁷ Обзорните изследвания върху културните заемки в българския език остават извън обсега на научните изследвания, провеждани в Секцията за българска етимология, но тук би трябвало да споменем публикациите на Л. Ванков от 60-те години върху романските заемки в българския, за които вж. Библиография I (БЕР/BER 1, 1971); със заемките от германски езици се занимава основно Б. Парашкевов, вж. Библиография II (БЕР/BER 4, 1995) и Библиография III (БЕР/BER 7, 2010), както и статията му „Немски, нидерландски и скандинавски заемки в бъл-

гарския език“, сп. „Съпоставително езикознание“, VI, 1981, № 3–5, с. 181–189, и др.

¹⁸ С най-съществен принос в тази насока са изследванията от този период на В. Бешевлиев, Вл. Георгиев, Д. Дечев, Ив. Дуриданов, Й. Заимов, Б. Симеонов и др., вж. по-подробно Димитрова-Тодорова/Dimitrova-Todorova 2011.

¹⁹ По-подробно за постиженията на българската етимология след 1986 г. вж. Дейкова/Deukova 2014.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Асенова 1990: *Асенова, П.* Очерк за Владимир Георгиев. София, УИ „Св. Климент Охридски“. [Asenova 1990: *Asenova, P.* Ocherk za Vladimir Georgiev. Sofia, UI Sv. Kliment Ohridski.]

БЕР: Български етимологичен речник. Т. 1–. София, Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 1971–. [BER: *Balgarski etimologichen rechnik*. Т. 1–. Sofia, Izdatelstvo na BAN Prof. Marin Drinov, 1971–.]

Георгиев 1941: *Георгиев, Вл.* Ст. Младенов, Етимологически и правописен речник на българския книжовен език. – Просвета, VII, с. 498–505. [Georgiev 1941: *Georgiev, Vl.* St. Mladenov, Etimologicheski i pravopisen rechnik na balgarskia knizhoven ezik. – Prosveta, VII, 498–505.]

Георгиев 1952: *Георгиев, Вл.* По въпроса за етимологията на славянските думи и недостатъците на сравнително-историческия метод. – Български език, с. 247–248. [Georgiev 1952: *Georgiev, Vl.* Po voprosa za etimologiyata na slavyanskite dumi i nedostatatsite na sravnitelno-istoricheskiya metod. – Balgarski ezik, 247–248.]

Георгиев 1957: *Георгиев, Вл.* Живот и научна дейност на академик Стефан Младенов. – В: Езиковедски изследвания в чест на академик Стефан Младенов. София, Издателство на БАН, 1957, с. 5–11. [Georgiev 1957: *Georgiev, Vl.* Zhivot i nauchna deynost na Stefan Mladenov. – In: *Ezikovedski izsledvaniya v chest na akademik Stefan Mladenov*. Sofia, Izdatelstvo na BAN, 5–11.]

Георгиев 1958а: *Георгиев, Вл.* Въпроси на българската етимология. София, Издателство на БАН. [Georgiev 1958a: *Georgiev, Vl.* Vaprosi na balgarskata etimologiya. Sofia, Izdatelstvo na BAN.]

Георгиев 1958б: *Георгиев, Вл.* Отговор на въпроса: Что нового внесла структурная лингвистика в историческое и сравнительно-историческое изучение славянских языков? Материалы к IV Международному съезду славистов. – Вопросы языкознания, VII, № 2, с. 43 [Georgiev 1958b: *Georgiev, Vl.* Otgovor na voprosa: Chto novogo vnesla strukturnaia lingvistika v istoricheskoe i sravnitelno-istoricheskoe izuchenie slavyanskih iazykov? Materialy k IV Mezhdunarodnomu saezdu slavistov. – Voprosy iazykoznanii, VII, № 2, 43.]

Георгиев 1960: *Георгиев, Вл.* Българска етимология и ономастика. София, Издателство на БАН. [Georgiev 1960: *Georgiev, Vl.* Balgarska etimologiya i onomastika. Sofia, Izdatelstvo na BAN.]

Георгиев 1964: *Георгиев, Вл.* Вокалната система в развоја на славянските езици. София, Издателство на БАН. [Georgiev 1964: *Georgiev, Vl.* Vokalnata sistema v razvoja na slavyanskite ezitsi. Sofia, Izdatelstvo na BAN.]

Георгиев 1968: *Георгиев, Вл.* Произходът на флексията на сегашното действително причастие в славянските езици. – Български език, № 2–3, с. 121–134. [Georgiev 1968: *Georgiev, Vl.* Proizhodat na fleksiyata na segashното deystvitelno prichastie v slavyanskite ezitsi. – Balgarski ezik, № 2–3, 121–134.]

Георгиев 1969: *Георгиев, Вл.* Основни проблеми на славянската диахронна морфология. София, Издателство на БАН. [Georgiev 1969: *Georgiev, Vl.* Osnovni problemi na slavyanskata diahronna morfologiya. Sofia, Izdatelstvo na BAN.]

Георгиев 1970а: *Георгиев, Вл.* Преосмислени падежни форми. – Български език, № 2–3, с. 153–157. [Georgiev 1970а: *Georgiev, Vl.* Preosmisleni padezhni formi. – Balgarski ezik, № 2–3, 153–157.]

Георгиев 1970б: *Георгиев, Вл.* Произходът на „частиците“ -z, -ze/i, -e/i при личните и показателните местоимения. – Известия на Института за български език, 19, с. 647–649. [Georgiev 1970b: *Georgiev, Vl.* Proizhodat na „chastitsite“ – z, -ze/i, -e/i pri lichnite i pokazatelnite mestoimeniya. – Izvestiya na Institutata za balgarski ezik, 19, 647–649.]

Георгиев 1971: *Георгиев, Вл.* Произходът на формите на заповедно и условно наклонение на старобългарския глагол ъсмь. – Български език, № 2–3, с. 144–147. [Georgiev 1971: *Georgiev, Vl.* Proizhodat na formite na zapovedno i uslovno naklonenie na starobalgarskiya glagol ъсмь. – Balgarski ezik, № 2–3, 144–147.]

Георгиев 1973: *Георгиев, Вл.* Системата на българския глагол от диахронна точка. Сегашно време. – Славистичен сборник, с. 9–18. [Georgiev 1973: *Georgiev, Vl.* Sistemata na balgarskiya glagol ot diahronna tochka. Segashno vreme. – Slavistichen sbornik, 9–18.]

Георгиев 1978: *Георгиев, Вл.* Контаминацията като принцип на етимологичното изследване. – Български език, № 3, с. 189–203. [Georgiev 1978: *Georgiev, Vl.* Kontaminatsiyata kato printsip na etimologichното izsledvane. – Balgarski ezik, № 3, 189–203.]

Дейкова 2014: *Дейкова, Хр.* Българската етимология в периода между Втори и Трети конгрес по българистика (1986–2013) – постижения и перспективи. – В: Трети международен конгрес по българистика, 23–26 май 2013 г. Кн. 10. Секция „Български език“. Подсекция „История на българския език“. София, УИ „Св. Климент Охридски“, с. 100–112. [Deykova 2014: *Deykova, Hr.* Balgarskata etimologiya v perioda mezhdru Vtori i Treti kongres po balgaristika (1986–2013) – postizheniya i perspektivi. – In: Treti mezhdunaroden kongres po balgaristika, 23–26 may 2013 g. Kn. 10. Sekciya „Balgarski ezik“. Podsekciya „Istoriya na balgarskiya ezik“. Sofia, UI Sv. Kliment Ohridski, 100–112.]

Дейкова 2016: *Дейкова, Х.* Этимология и лингвистическая контактология (Румынские глагольные заимствования в одном болгарском говоре). Saarbrücken: LAP Lambert Academic Publishing. [Deykova 2016: *Deykova, H.* Etimologiya i lingvisticheskaia kontaktologiya (Rumynskie glagol'nye zaimstvovaniia v odnom bolgarskom govore). Saarbrücken: LAP Lambert Academic Publishing.]

Дейкова 2017: *Дейкова, Хр.* Многотомният *Български етимологичен речник* – резултати и перспективи. – В: Доклади от Международната юбилейна

конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ (София, 15–16 май 2017 година). Част втора. София, с. 170–178 <http://ibl.bas.bg/Proceedings_IBL_Conference_2017_Volume_II.pdf> [Deykova 2017: *Deykova, Hr. Mnogotomniyat Balgarski etimologichen rechnik – rezultati i perspektivi*. – In: Dokladi ot Mezhdunarodnata yubileyna konferentsiya na Institutu za balgarski ezik Prof. Lyubomir Andreychin (Sofia, 15–16 may 2017 godina). Chast vtora. Sofia, 2017, 170–178 <http://ibl.bas.bg/Proceedings_IBL_Conference_2017_Volume_II.pdf>]

Димитрова-Тодорова 2011: *Димитрова-Тодорова, Л.* Собствените имена в България. Изследвания, анализ, проблеми. София, АИ „Проф. Марин Дринов“. [Dimitrova-Todorova 2011: *Dimitrova-Todorova, L. Sobstvenite imena v Balgaria. Izsledvaniya, analiz, problemi*. Sofia, AI Prof. Marin Drinov.]

Машалова 1980: *Машалова, Ел.* Библиография на трудовете на академик Владимир Георгиев (1932–1980). – В: В чест на академик Владимир Георгиев. Езиковедски изследвания по случай седемдесет години от рождението му. София, Издателство на БАН, с. 16–78 [Mashalova 1980: *Mashalova, El. Bibliografiya na trudovete na akademik Vladimir Georgiev (1932–1980)*. – In: V chest na akademik Vladimir Georgiev. Ezikovedski izsledvaniya po sluchay sedemdeset godini ot rozhdenieto mu. Sofia, Izdatelstvo na BAN, 16–78.]

Михайлова 2014: *Михайлова, Б.* Очерк по индоевропейска фонетика. София, Фондация КОМ. [Mihaylova 2014: *Mihaylova, B. Ocherk po indoevropeyska fonetika*. Sofia, Fondatsiya KOM.]

Младенов 1941: *Младенов, Ст.* Етимологически и правописен речник на българския книжовен език. София, Книгоиздателство Хр. Г. Данов. [Mladenov 1941: *Mladenov, St. Etimologicheski i pravopisen rechnik na balgarskiya knizhoven ezik*. Sofia, Knigoizdatelstvo Hr. G. Danov.]

Тодоров 1994: *Тодоров, Т. Ат.* Етимологични етюди. Произход на български думи. София, Диос. [Todorov 1994: *Todorov, T. At. Etimologichni etyudi. Proizhod na balgarski dumi*. Sofia, Dios.]

Тодоров 2002: *Тодоров, Т. Ат.* Старобългарското анафорично местоимение и неговите новобългарски застъпници. Произход на формите. София, АИ „Проф. Марин Дринов“. [Todorov 2002: *Todorov, T. At. Starobalgarskoto anaforichno mestoimenie i negovite novobalgarski zastapnitsi. Proizhod na formite*. Sofia, AI Prof. Marin Drinov.]

✉ Доц. д-р Христина Дейкова

Секция за българска етимология

Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“ при БАН

бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България

✉ Assoc. Prof. Hristina Deykova, PhD

Department for Bulgarian Etymology

Institut for Bulgarian Language Prof. L. Andreychin

Bulgarian Academy of Sciences

52 Shipchenski prohod, Bl. 17, 1113 Sofia, Bulgaria